

АВТОРСКИ ПРАВА - ОБЩА ЛЕКЦИЯ

АП възникват и се закрилят въз основа на закона на определена държава. Поради това те могат да бъдат закриляни единствено в границите на действие на суверенитета на тази държава. С развитието на международния обмен през XIX в. се появява обективната необходимост да се търсят начини за осигуряване на закрилата на АП във от държавата, чийто гражданин е авторът (или носителят на авторското право), или в която е публикувано произведението.

Първият съвременен международен документ за закрила на интелектуалната собственост е Бернската конвенция за закрила на литературните и художествени произведения, влязла в сила в края на 1887 год.

В началото на 50-те години на миналия век под егидата на ЮНЕСКО е разработена Универсалната концепция за авторско право с цел да установи режим за закрила на авторски права, пригоден за всички нации. Понастоящем действа в две редакции - от 1952 и от 1971 год. При колизия в нормите между Бернската конвенция и Универсалната конвенция, когато една държава е членка и на двете конвенции (каквато е България), приоритет имат нормите на Бернската конвенция.

Третият международен документ е приетата през 1961 год. Римска конвенция за закрила на артистите - изпълнители, производителите на звукозаписи и предавателните организации (радио, TV).

Защитата на АП в България има 100-годишна история. Първата норма, отнасяща се до защита на АП, е чл. 373 от Наказателния закон от 1896 г. който постановява наказателна отговорност за контрафакция и плагиат.

Първият български Закон за авторското право е приет през 1921 г.

След ВСВ, приетият през 1951 г. ЗАПСП съдържа норми относно обектите, възникването, носителите, съдържанието, времетраенето, наследяването и защитата на авторското

право. Неговото второ изменение го поставя в съответствие с изискванията на последната редакция на Бернската конвенция и дава възможност България да се присъедини към последната редакция на тази конвенция.

Сега действащият ЗАПСП е приет през 1993 год. и с последващите изменения, последното от които от март 2015, се смята за един от най-модерните закони в Европа.

ЗАПСП урежда отношенията, свързани със създаването и разпространението на произведенията на литературата, изкуството и науката.

Според българското законодателство обект на авторското право е всяко произведение на литературата, изкуството и науката, което е резултат на творческа дейност и е изразено по какъвто и да е начин и в каквато и да е обективна форма, като:

1. литературни произведения, включително произведения на научната и техническата литература, на публицистиката и компютърни програми;

2. музикални произведения;

3. сценични произведения - драматични, музикално-драматични, пантомимични, хореографски и други;

4. филми и други аудио-визуални произведения;

5. произведения на изобразителното изкуство, включително произведения на приложното изкуство, дизайна и народните художествени занаяти;

6. реализирани произведения на архитектурата и приложени устройствени планове;

7. фотографски произведения и произведения, създадени по начин, аналогичен на фотографския;

8. одобрени архитектурни проекти, одобрени проекти по устройствено планиране, **карти, схеми, планове и други, отнасящи се до архитектурата, териториалното устройство, географията, топографията**, музейното дело и която и да е област на науката и техниката;

9. графично оформление на печатно издание;

10. кадастрални карти и държавни топографски карти.

Обект на авторското право може да бъде и част от

произведение от изброените по горе, както и подготвителните скици, планове и други подобни.

Условия за закрила

Формални изисквания - законът предвижда, че носителят на АП, както и лице, на което е отстъпено изключителното право за използване на произведение, закриляно от този закон, могат да поставят на подходящо място върху екземплярите на произведението буква „с“, заградена в кръгче, пред своето име или наименование и годината на разгласяването. Това обаче е една възможност за носителя на авторското право, не и задължение.

Началният момент за възникване на АП се свързва с приключването на действията по създаване на произведението.

Материални изисквания за да се предоставя авторскоправна закрила са, че трябва да има произведение, което трябва да е обективно. То трябва да е замислено, да е оформено чрез звуци, образи, цветове в съзнанието на твореца. Така оформеното в съзнанието на твореца произведение да е представено чрез знаци (например в графична или в електронна форма, в ръкопис), чрез електронни образи и т. н., благодарение на които то може да бъде възприето.

В АП се прави разграничение между произведението в нематериален израз и произведението в материален израз. Всъщност налице са два обекта на собственост - собствеността върху произведението и собствеността върху материалния носител, върху който се намира произведението.

Автори и други носители на авторско право

Автор е физическото лице, в резултат на чиято творческа дейност е създадено произведение. Други физически или юридически лица могат да бъдат носители на авторско право само в случаите, предвидени в закона (Това ФЛ и ЮЛ за компютърните програми и БД, създадени по трудови договори, при условия предвидени в закона). За картите тези изключения не се отнасят. АП са винаги лични, не фирмени.

Съавторство

В българското законодателство се казва още, че АП върху произведение, създадено от две или повече лица, им принадлежи общо независимо дали произведението е неделимо цяло или се състои от части, които имат самостоятелно значение. За всяко използване на произведението и за преработването му е необходимо съгласието на всички съавтори. При липса на съгласие между съавторите въпросът се решава от съда. След като е дадено съгласие за използване на произведението по определен начин или има решение на съда за това, никой от съавторите не може без основателна причина да се противопостави на следващото му използване по същия начин. Възнагражденията, дължими на съавторите за използване на произведението, се разпределят помежду им в дялове, определени по съгласие между тях. При липса на съгласие смята се, че всеки от съавторите има равен дял. При спор дяловете се определят от съда съобразно приноса на всеки от съавторите. Когато произведението, създадено от съавтори, се състои от части със самостоятелно значение, всеки от съавторите може да разреши самостоятелното използване на своята част, ако между съавторите не е уговорено друго и това не пречи на използването на общото произведение.

Случаите на съавторство при картите по ориентиране е широко разпространено. От казаното по-горе се вижда, че при съавторство при дадена карта, за нейното използване се иска съгласието на всички автори. Другото важно нещо в такива случаи е уговорката между съавторите за самостоятелно използване на части от картата.

СЪДЪРЖАНИЕ НА АВТОРСКОТО ПРАВО

В резултат от създаването на произведение неговият автор придобива редица субективни права - както от личен немуществен характер, така и от личен имуществен характер. Тези права традиционно се наричат изключителни, и се състоят във възможността за носителя на АП сам да реши въпроса как да реализира своите права.

В българския закон, както и в законодателствата на всички европейски държави, е възприета класификацията на авторските права на неимуществвени и имуществвени.

Неимуществвените АП са:

1. Право на авторство. Основното право на автора е правото му да иска признаване на неговото авторство върху произведението. Правото на авторство е неотделимо от личността на автора. То може да принадлежи само на създателя на произведението и не може да се отчуждава на каквото и да било основание, включително по договор и по наследство. Нещо повече - от това право авторът не може да се откаже. Правото на авторство се прекратява със смъртта на автора. То се признава и се закриля и след смъртта на автора, но вече не като субективно право, а като обществен интерес, който следва да бъде защитаван и признаван.

2. Право на авторско име. То е лично неимуществвено право, което не може да бъде предадено на когото и да било. Както и правото на авторство, правото на авторско име възниква със самия факт на създаване на произведението, но за разлика от правото на авторство то се реализира само при разгласяване на произведението. ЗАПСП сочи различни възможности, с чиято помощ авторът може да осъществи своето право на авторско име. Това са на първо място собственото име, на второ място - псевдоним, и на трето място - „друг идентифициращ го авторски знак“.

3. Право на защита на репутацията на автора. По този начин в повечето законодателства се изразява накратко правото на автора да иска запазване на целостта на произведението и да се противопоставя на всякакви промени в него, както и на всяко друго действие, което би могло да наруши законните му интереси или личното му достойнство. Съдържанието на това право се свежда до това, че при издаването, публичното изпълнение и всяко друго използване на произведението се забранява без съгласието на автора да се внасят каквито и да било изменения – както в самото

произведение, така и в неговото заглавие и в обозначаването на авторското име. Без съгласието на автора е забранено произведението да бъде снабдено с илюстрации, предговор, послеслов или коментар или други пояснения. Когато произведението е резултат от съавторство, тогава е необходимо съгласието на всички съавтори или на упълномощен от тях съавтор.

4. Право на разгласяване на произведението. Правото на разгласяване дава възможност на автора да реши дали създаденото от него произведение да бъде доведено до знанието на обществото и да определи времето, мястото и начина, по който да стане това. За карти, схеми, планове и други, отнасящи се до архитектурата; териториалното устройство; географията; топографията; музейното дело и която и да е област на науката и техниката), авторът не упражнява самостоятелно това свое неимуществено право.

5. ЗАПСП, предвижда и **правото на автора „да променя произведението си**, ако с това не се нарушават права, придобити от други лица" (чл. 15, ал. 1, т. 6). Уговорката е включена, за да не бъдат нарушени вещни права на лица, които са придобили такива права върху произведение не скулптурата или изобразителното изкуство.

6. Право на достъп до оригинала на произведението. То като допълнително ново неимуществено право (чл. 15, ал. 1, т. 7) е включено в ЗАвтПСП специално с оглед на защитата на произведенията на пластичните изкуства. Законът уточнява, че това неимуществено право може да бъде реализирано, когато произведението се намира във владение на друго лице и когато това е необходимо с оглед на упражняване на неимуществено или имуществено право, предвидено в този закон.

Имуществени права

За разлика от някои законодателства, които съдържат точно и изчерпателно изброяване на имуществените права,

нашият законодател е включил - една разпоредба с общо значение (чл. 18, ал. 1), според която **„Авторът има изключителното право да използва създаденото от него произведение и да разрешава използването му от други лица, освен в случаите, за които този закон разпорежда друго“**.

Основната идея на закона се заключава в това да даде възможност на автора да участва в разпределението на икономическите резултати, които други лица могат да получат в резултат на използване на произведението.

За използване по смисъла на чл. 18 ал. 1 се смятат действия като:

- 1. възпроизвеждането на произведението;**
- 2. разпространението сред неограничен брой лица на оригинала или екземпляри от произведението;**
3. публичното представяне или изпълнение на произведението (сценично изпълнение);
4. излъчването на произведението по безжичен път;
5. предаването и препредаването на произведението по кабел;
6. публичното показване на произведение на изобразителното изкуство и на произведение, създадено по фотографски или аналогичен на него начин;
7. превеждането на произведението на друг език;
8. преработката и синхронизацията на произведението. Преработка е и приспособяването и внасянето на всякакъв вид промени в произведението, както и използването на произведението за създаване на ново, производно от него произведение;
9. реализирането на архитектурен проект чрез построяване или изработване на обекта, за който той е предназначен;
- 10. предлагането по безжичен път или по кабел на достъп на неограничен брой лица до произведението или до част от него по начин, позволяващ този достъп да бъде осъществен от място и по време, индивидуално избрани от всеки от тях;**
11. вносът и износът в трети държави на екземпляри от

произведението в търговско количество, независимо дали са произведени законно или в нарушение на правото по т. 1.

Авторът има право на възнаграждение за всеки вид използване на произведението и за всяко поредно използване на същия вид.

Ограничения на авторското право

В определени от закона случаи, и при специфични условия, закриляните произведения могат да бъдат използвани, без да е дадено разрешение за това, и дори без заплащане на възнаграждение:

1. временното възпроизвеждане на произведения, ако то има преходен или инцидентен характер няма самостоятелно икономическо значение, съставлява неделима и съществена част от техническия процес;

2. използването на цитати от вече разгласени произведения на други лица при критика или обзор при посочване на източника и името на автора, освен ако това е невъзможно; цитирането трябва да съответства на обичайната практика и да е в обем, оправдан от целта;

3. използването на части от публикувани произведения или на неголям брой произведения в други произведения в обем, необходим за анализ, коментар или друг вид научно изследване; такова използване е допустимо само за научни и образователни цели при посочване на източника и името на автора, освен ако това е невъзможно;

4. използването като текуща информация в периодичния печат и другите средства за масово осведомяване на речи, отчети, проповеди и други или на части от тях, произнесени на публични събрания, както и на пледоарии, произнесени в съдебни процеси, при посочване на източника и името на автора, освен ако това е невъзможно;

5. възпроизвеждането от средствата за масово осведомяване на вече разгласени статии по актуални икономически, политически или религиозни теми, в случай че такова използване не е било изрично забранено, при посочване

на източника и името на автора, освен ако това е невъзможно;

6. възпроизвеждането по фотографски, кинематографичен или аналогичен на тях начин, както и чрез звукозаписване или видеозаписване на произведения, свързани с актуално събитие, за да бъдат тези произведения използвани от средствата за масово осведомяване в ограничен обем, оправдан от целите на информацията, при посочване на източника и името на автора, освен ако това е невъзможно;

7. използването на произведения, постоянно изложени на улици, площади и други обществени места, без механично контактно копиране, както и излъчването им по безжичен път или предаването им чрез кабел или друго техническо средство, ако това се извършва с информационна или друга нетърговска цел;

8. публичното представяне и публичното изпълнение на публикувани произведения в учебни или в други образователни заведения, ако не се получават парични постъпления и не се заплащат възнаграждения на участниците в подготовката и реализирането на представянето или изпълнението;

9. възпроизвеждането на вече публикувани произведения от общодостъпни библиотеки, учебни или други образователни заведения, музеи и архивни учреждения, с учебна цел или с цел съхраняване на произведението, ако това не служи за търговски цели;

10. възпроизвеждането на вече разгласени произведения посредством Брайлов шрифт или друг аналогичен метод, ако това не се извършва с цел печалба;

11. предоставянето на достъп на физически лица до произведения, намиращи се в колекциите на организации по смисъла на т. 9, при условие че се извършва за научни цели и няма търговски характер;

12. временното записване на произведение от радио- и телевизионни организации, на които авторът е отстъпил правото да използват произведението, осъществено със собствени технически средства и за нуждите на собствените им предавания в рамките на полученото разрешение; записи, които имат важна документална стойност, могат да бъдат съхранени в официален архив;

13. използването на произведения за целите на националната сигурност, в съдебно или административно производство или в парламентарната практика;

14. използването на произведения по време на религиозни церемонии или на официални церемонии, организирани от публичната власт;

15. използването на сграда, която е произведение на архитектурата, или на план на такава сграда с цел реконструкцията ѝ, извършено след съгласуване с организация по чл. 40.

Ограниченията на авторското право се различават в различните страни, но съществуват някои общи граници за авторското право, които са възприети навсякъде. Например всички държави налагат ограничение относно времетраенето на авторското право. **Според българското законодателство авторското право се закриля, докато авторът е жив и седемдесет години след неговата смърт. След смъртта на автора авторското право преминава върху неговите наследници по завещание и по закон съгласно Закона за наследството. Авторското право се наследява до изтичане на срока на времетраенето му.**

ИЗПОЛЗВАНЕ НА ПРОИЗВЕДЕНИЯТА

Договорната свобода, е характерна особеност и на АП. За авторското договорно право важи в най-голяма степен принципът за защита на по-слабата страна по договорното правоотношение.

Поради тази причина се смята, че авторското договорно право чрез задължителните норми, трябва да закриля икономически и социално по-слабата страна по договора, като ѝ гарантира определени минимални права.

Според ЗАПСП произведението може да бъде използвано със съгласието на автора, освен когато този закон предвижда друго (изброените по-горе ограничения). С договора за използване на произведението авторът отстъпва на ползвателя **изключителното или неизключителното право** да използва създаденото от него произведение при определени

условия и срещу възнаграждение.

Когато е отстъпено на ползвател неизключително право за използване на произведение, авторът може сам да го използва, както и да отстъпва неизключително право върху същото произведение на трети лица.

В чл. 36 (4) е разписано, че **отстъпването на изключително право се извършва изрично и писмено.** Ако липсва подобна уговорка, смята се, че е отстъпено неизключително право за използване на произведението.

Ако в договора не е уговорен срок, смята се, че правото да се използва произведението е отстъпено за три години, а за произведения на архитектурата - за пет години.

Договорът за използване на произведение може да се сключи за срок до десет години. Когато този договор е сключен за по-дълъг срок, той има сила за десет години. Това ограничение не се прилага спрямо договорите за произведения на архитектурата.

Възнаграждението на автора за всеки начин на използване на негово произведение може да бъде определено като част от приходите, получени от използването на произведението, като еднократна сума или по друг начин.

Когато възнаграждението, определено като еднократна сума, се окаже явно несъразмерно на приходите, получени от използването на произведението, авторът може да иска увеличение на възнаграждението. Ако не се постигне съгласие между страните, спорът се решава от съда по справедливост.

Ако в договора, с който се отстъпва **изключително право,** не е уговорен срок, в който ползвателят е длъжен да започне използването на произведението, авторът може да развали договора, ако използването не е започнало в двегодишен срок от сключването му или от деня на предаването на произведението, когато това е станало след сключването на договора. (Примерно ако картата не е отпечатана в две годишен срок).

Авторското право върху произведение, създадено в рамките на трудово или служебно правоотношение, принадлежи на автора, освен ако в този закон не е предвидено

друго. “Другото”, предвидено в Закона е - авторското право върху компютърни програми и бази данни, създадени в рамките на трудово правоотношение, принадлежи на работодателя. Това е специална разпоредба, повлияна от Директивите на Европейския съюз.

Работодателят има изключителното право без разрешение на автора и без заплащане на възнаграждение, доколкото в трудовия договор не е уговорено друго, да използва така създаденото произведение за свои цели. Работодателят може да упражнява това право по начин и до степен, съответстващи на обичайната му дейност.

Относно заплащането за творческия труд на автора се предвижда, че когато трудовото възнаграждение на автора по времето, през което е създал произведението се окаже явно несъразмерно на приходите, реализирани от използването на произведението, авторът може да поиска допълнително възнаграждение. Ако не се постигне съгласие между страните, спорът се решава от съда по справедливост.

Издателски договор

Издателският договор е най-старият и най-често сключвания известен авторски договор.

Член 43 от ЗАПСП определя, че с издателския договор авторът отстъпва на издателя правото да възпроизведе и разпространи произведението, а издателят се задължава да извърши тези действия и да заплати на автора възнаграждение.

С издателски договор може да бъде отстъпено правото за възпроизвеждане и разпространение на вече създадено произведение или на произведение, което авторът се задължава да създаде.

Чл. 46 предвижда Издателският договор да се сключва в писмена форма.

1. Издателският договор е двустранен договор - създават се права и задължения за двете страни по правоотношението. Той е консенсуален, възмезден, формален и срочен.

Страни по договора са, от една страна, носителят на АП, а от друга страна - издателят, който най-често има статут на

търговец. Издателската дейност, съобразно с определението на ТЗ, е вид търговска дейност.

2. В сключения издателски договор страните определят обикновено:

- вида на произведението, което ще бъде издадено;
- тиража, в който произведението ще бъде отпечатано;
- срока, за който се сключва договорът;
- размера на възнаграждението;
- начина за заплащане на възнаграждението.

Когато с издателски договор автор е отстъпил на издател правото на използване на произведението и по други начини освен издаване, **издателят може да преотстъпва използването** на произведението по тези други начини на трети лица, ако това е уговорено изрично. В тези случаи издателят е длъжен да уведомява автора писмено. Това е разпоредба, която има предвид мултимедийното използване на произведението.

Преди да пристъпи към следващо издание, издателят е длъжен да даде на автора възможност да внесе изменения и допълнения в произведението.

Ако не е уговорено друго, издателският договор се прекратява с изтичане на срока на договора или с изчерпване на тиража на изданието, а ако е било уговорено повече от едно издание - с изчерпване на тиража на последното издание.

Когато при сключването на договора страните са пропуснали да се договорят за някои от посочените по-горе техни задължения, тогава намират приложение особените диспозитивни правила, включени в чл. 47 ЗАПСП. Ако в издателския договор не е предвидено друго, смята се, че:

(1) на издателя е отстъпено правото само за едно издание;

(2) на издателя е отстъпено правото да издаде произведението в тираж, не по-голям от десет хиляди екземпляра.

(3) на автора се дължи възнаграждение в размер на 15% от цената на дребно на всеки продаден екземпляр от произведението. В конкретния случаи се има предвид т. нар. „корична цена“ на произведението, ако става дума за литературно произведение, която цена включва разноските както за възпроизвеждането, така и за разпространението на произведението.

(4) броят на екземплярите, които издателят ще предостави на автора безплатно, не може да бъде по-малък от пет екземпляра на всяко издание;

(5) ако не е договорено друго между страните по договора, смята се че издателят има право да издаде произведението на езика, на който е предадено;

(6) издателят може да разпространи изданието само на територията на страната, чийто гражданин е или където се намира седалището му, ако той е ЮЛ.

Предсрочно прекратяване

Ако не е уговорено друго, авторът може да прекрати издателския договор едностранно, с писмено предизвестие, когато договорът е сключен за повече от едно издание и тиражът на последното издание е изчерпан, а издателят в едногодишен срок не възпроизведе и разпространи следващо издание, при условие, че авторът в същия срок е поискал от него да направи това.

Тиражът се смята за изчерпан, когато непродадените екземпляри не са повече от пет на сто от тиража на изданието. В случаите, изброени по-горе, полученото вече от автора възнаграждение не подлежи на връщане.

Издаване за сметка на автора

Авторът може да възложи за собствена сметка на издател да възпроизведе и разпространи определен брой екземпляри от произведението.

Авторът може да уговори с издател да възпроизведе и разпространи екземпляри от произведението, като участва в разходите по издаването и в приходите от разпространението.